

the Russian government withdrew in a treasury the estates of those spiritual proprietors, which did not bring an oath the Russian throne. On the second is secularizing of church estates. His feature was that estates, selected in clergies, passed to the public management. But clergymen got money maintenance, due to what became civil servants and got in complete dependence on czarism.

Key words: Podilia province, cities, townships, secularizing, Uniats Church, Orthodox Church, Catholic Church.

Отримано: 11.11.2015

УДК061.22(1-22)(477.43/44):792.03«19»

Г. Г. Кучеров, В. Й. Жезицький

РОЛЬ СІЛЬСЬКИХ «ПРОСВІТ» ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У РОЗВИТКУ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА (1917-1918 рр.)

Діяльність «Просвіт» Подільської губернії у 1917-1918 рр. представляє значний науковий інтерес, оскільки вони сприяли національно-культурному розвитку і були рушійною силою розбудови власної держави періоду Української революції (1917-1921 рр.). Дослідженню історії «Просвіт» регіону присвячено низку праць. Проте головний акцент історики роблять на вивченні переважно губернських та міських товариств. Сільські осередки загалом та їх внесок у розвиток театру у Подільській губернії досліджені фрагментарно.

Автори на основі архівних та інших джерел проаналізували проблеми становлення та розвитку театрального мистецтва на Поділлі у контексті діяльності сільських «Просвіт» протягом 1917-1918 років. Театральні заходи, які відбувались у краї, позитивно впливали на населення, особливо молодь. У селах стала поширюватися рідна українська мова, відроджувався національний одяг, селяни пізнавали історію Української держави і народу, у них виховувались національні почуття тощо. Отримані за вистави кошти просвітяни спрямовували на інші ділянки просвітницької роботи.

Особлива увага у статті приділена дослідженню взаємодії сільських «Просвіт» і місцевих адміністрацій Подільської губернії періоду держави П. Скоропадського. Показано протиріччя між політикою влади на місцях та діяльністю сільських «Просвіт», зокрема відображено утиски місцевою адміністрацією просвітян у питаннях постановки театральних заходів, і як наслідок – застій культурно-освітньої діяльності товариств в окремих населених пунктах.

Оскільки на українському дослідницькому просторі проблема розвитку театрального мистецтва на території Подільської губернії майже не розглядалася, запропонована стаття є одним із перших кроків на цьому шляху.

Ключові слова: Подільська губернія, «Просвіта», товариство, осередок, діяльність, вистава, просвітяни.

Процес національного і духовного відродження України зумовлює необхідність залучення і осмислення духовного потенціалу, набутого минулими поколіннями. Без цього неможливе формування національної самосвідомості українського народу. У цьому контексті особливу увагу привертає діяльність культурно-

освітніх громадських організацій, зокрема товариств «Просвіта». «Просвіти» Подільської губернії у 1917-1922 рр. представляють інтерес, оскільки вносили значний вклад у національно-культурне будівництво і розбудову власної держави періоду Української революції (1917-1921 рр.).

Історію «Просвіт» Подільської губернії висвітляли у своїх роботах сучасні дослідники. Серед них варто відзначити праці А. Середяк [1], О.В. Лисенка [2], О.М. Герман [3], С.А. Масюк [4], Л.І. Євселевського [5], С.Я. Фарини [6], В.С. Лозового [7], О. Малюти [8] та інших. Об'єктивне вивчення ними діяльності просвітницьких товариств стало можливим із проголошенням незалежності України. Сучасні історики спираються на нові архівні матеріали, раніше невідомі, історичні документи, а також на спогади очевидців подій. Аналізуючи праці зазначених вище науковців, слід зауважити, що в них ґрунтовно висвітлені питання становлення, розвитку, форм діяльності просвітницьких товариств, звертається увага на роль «Просвіт» в українському національно-культурницькому русі, відзначається значення цих громадських організацій у період Української революції (1917-1921 рр.), згадується про участь товариств у піднесенні театрального мистецтва. Проте головний акцент історики роблять на дослідженні великих просвітницьких осередків, які функціонували у Києві, Кам'янці-Подільському, Вінниці, Житомирі, Катеринославі тощо. Це і зрозуміло, адже більшість відомих архівних матеріалів, історичних документів дають нам інформацію саме про такі «Просвіти». Діяльність сільських товариств загалом та їх внесок у розвиток театральної справи на території Подільської губернії досліджені недостатньо. Таким чином, актуальність цієї публікації обумовлена необхідністю всебічного об'єктивного дослідження винятково важливої складової культурно-освітнього процесу в Україні у 1917-1918 рр. – театрального мистецтва та участі у ньому подільських сільських «Просвіт».

До революції 1917 р. театральне життя в Україні в цілому і на території Поділля зокрема, розвивалося суперечливо. З одного боку, відсутність в українців власної національної держави, русифікаторська, асиміляторська політика Російської імперії спричинили його занепад. Прискорив руйнівні тенденції Емський указ 1876 р., який забороняв українські вистави історичного та соціального змісту. Під тиском зрусифікованої громадськості цензура дозволяла до постановки лише драматичні твори, які висвітлювали сільське життя, й то на побутовому рівні. Разом із тим набуває поширення професійне театральне мистецтво. Його розвиток був пов'язаний із такими корифеями, як М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий, М. Старицький та ін. В їхніх творах зображено становище української провінції після реформи 1861 р., майнова диференціація, суспільні суперечності та протистояння. Поряд із цими явищами розвивався аматорський театр. Любительські вистави влаштуувались у багатьох містах і навіть селах України.

Із падінням самодержавства у 1917 р. і початком Української революції було покладено початок нового етапу у розвитку сільсь-

кого театрального мистецтва Подільської губернії, умови розвитку якого були насамперед пов'язані із сільськими культурно-освітніми товариствами «Просвіта».

Одним із завдань, які новоутворені просвітницькі товариства ставили перед собою, була організація театральної справи. При товариствах утворювалися драматичні секції або аматорські гуртки. З одного боку, постановка вистав передбачала собою виховання у селян національно-патріотичних почуттів, естетичного смаку, нарешті «розумну розвагу». З іншого, театр був джерелом прибутків і сприяв розв'язанню фінансових проблем «Просвіт».

Як свідчать архівні документи, просвітницькі осередки при утворенні театрів, драмгуртків зіткнулись із значними перешкодами. По-перше, бракувало відповідних приміщень [9, арк.46]. По-друге, не вистачало театрального реквізиту: костюмів, гриму, перук, фарб, текстів п'єс тощо [10, арк.85, 89]. Більше того, проблемою для багатьох товариств стало будівництво сцени та куліс [11, с.24]. По-третє, актуальною була кадрова проблема [10, арк.16, 17, 19, 28, 35]. Окрім цього, існувала велика потреба у коштах для театральної справи і необхідно було подолати безініціативне, а в окремих місцях і вороже, ставлення до неї неосвічених селян, особливо похилого віку, духовенства, які були консервативно налаштовані.

Значним недоліком вистав на селі було прагнення окремих організаторів заробити максимум коштів для проведення інших культурно-освітніх заходів. Безперечно, це було важливим для молодих осередків. Проте репертуар вистав добирався спонтанно. Крім того, бажаючи догодити місцевому населенню, просвітяни ставили вистави, які не мали ні ідейного спрямування, ні виховного впливу, ні естетичного навантаження тощо. Такі заходи часто супроводжувалися співами, танцями, попри те, що у самих творах цього не було.

Зазначені проблеми розв'язувалися по-різному. Для театру просвітяни підшукували будь-яке придатне приміщення: селянську хату, кімнату у школі, у колишньому панському маєтку тощо. Якщо не вдавалося знайти приміщення, будували сцену під відкритим небом. Театральну бутафорію діставали різними шляхами: купували у найближчих містах, позичали у сусідніх «Просвітах», виготовляли власними силами і т.ін. Кадрова проблема вирішувалася переважно за допомогою місцевих інтелігентних сил, частково селян. Якщо не вистачало необхідних акторів – ставили, як правило, нескладні вистави. Члени сільських «Просвіт» зверталися до місцевих органів влади, навіть до міністерства Народної Освіти із проханням позичити гроші для проведення своєї діяльності. Проте «ніяких грошових коштів від Міністерства Народної Освіти «Просвіти» не получують. Асигнування можливе лише в окремому випадку» [12, с.29]. Таке нелегке становище спостерігалось протягом 1917-1918 рр. Одним із шляхів розв'язання фінансової проблеми були членські внески, а також пожертвування свідомих селян. Із метою подолання недовір'я з боку місцевого населення просвітяни проводили роз'яснювальні лекції, бесіди.

Долаючи всі ці перешкоди та негаразди, просвітяни ставили вистави. Наскільки вони були різноманітного жанру можна побачити з наступної *таблиці*:

№ з/п	Автор вистави	Назва вистави	Жанр
1.	С. Васильченко	«На перші гулі»	жарт
2.	Б. Грінченко	«Миротворці»	жарт
3.	І. Карпенко-Карий	«Підпанки»	драма
4.		«Бондарівна»	драма
5.		«Нахмарило»	драма
6.		«Сто тисяч»	комедія
7.		«Сава Чалий»	трагедія
7.	А. Кащенко	«Зоря нового життя»	комедія
8.	І. Квітка-Основ'яненко	«Сватання на Гончарівці»	комедія
9.	Т. Колісниченко	«Новий закон»	комедія
10.		«Піймав облизня»	жарт
11.	І. Котляревський	«Наталка Полтавка»	драма
12.	М. Кропивницький	«Глум і помста»	драма
13.		«По ревізії»	комедія
14.	М. Старицький	«Зимовий вечір»	етюд
15.	І. Тогобочний	«Мати наймичка»	драма
16.	Т. Шевченко	«Назар Стодоля»	драма
17.	Л. Яновська	«Душогуби»	драма
18.		«На сіножаті»	жарт

«Просвіти», у котрих не було фінансів, влаштовували нескладні за змістом та невеликі за обсягом твори – на кілька актів чи 1 дію, переважно жарти або водевілі. Найбільш розповсюдженими з них були такі: «Миротворці» Б. Грінченка, «На перші гулі» С. Васильченка, «Піймав облизня» Т. Колісниченка тощо. Більш заможні осередки могли організувати складні у технічному і матеріальному плані вистави. Серед них поширеними були драми і комедії на 3-5 дій: драма М. Кропивницького «Глум і помста» на 4 дії, драма Л. Яновської «Душогуби» на 4 дії, комедія А. Кащенко «Зоря нового життя» на 4 дії тощо. Значний вплив на населення мали саме драматичні твори.

Проте постановка таких складних за змістом творів призводила до того, що селяни інколи не розуміли їх суті, ідеї, як це було у с. Ружична Проскурівського повіту, коли ставили «Борці за мрії» [13, с.24]. Люди під час вистав сміялися там, де потрібно було замислитися, проаналізувати побачене. Були випадки, коли селяни, не зрозумівши твору, залишали театр розчарованими. Це, у свою чергу, викликало зневіру в організаторів. Із огляду на це висловлювалися думки щодо проведення перед театральним заходом невеликої за часом лекції, у ході якої пояснювався би зміст вистави [14, с.15].

Інколи театральні заходи «Просвіт» зазнавали «проносу». Так, активний діяч просвітницького руху І. Павлюк у своїй роботі «Закладаємо «Просвіту» розкритикував ті товариства, які ставили такі театральні твори, як: «Шельменко денщик», «Бувальщина», «Кум Мірошник», «Зілля Королевич», називаючи їх «нісенітницею». Як вихід із такої проблеми, І. Павлюк пропонував улаштувати вистави, які могли б послужити «гарним навчаючим прикладом для глядачів» [15, арк.43].

Незважаючи на складні трудові будні селян, вистави проходили при повному аншлагу. Театр став єдиним місцем, де після праці селянин міг знайти «корисну розвагу» й відвести душу. Окремі «Просвіти» не лише формально ставили п'єси, але й старалися дати зрозуміти селянству, що вистава не та «кумедія», де просто смішно чи цікаво. Члени артистичного гуртка намагалися показати місцевому населенню громадське життя таким чином, щоб люди побачили свої гарні і погані риси.

У постановці театральних заходів, як правило, брали участь вчителі, школярі, навіть селяни похилого віку. Це були аматори – люди, які поєднували свої основні заняття із роботою у театральних гуртках, тому вони не мали відповідної освіти та навичок. Ось чому просвітяни висловлювали пропозиції, що не тільки для глядачів необхідно проводити лекції перед виставами, але й для акторів. Особливо бажані вони були тоді, коли театральний твір висвітлював інший період історії або був написаний іноземним автором. Така лекція сприяла б кращому виконанню артистами своїх ролей.

Новий імпульс у розвитку театральної справи дав I з'їзд «Просвіт», який відбувся у Києві 20-23 вересня 1917 р. На ньому з доповіддю про «Народний Український Театр» виступила голова театального відділу при Генеральному Секретаріатові – А.М. Старицька-Черняхівська. Вона зупинилася на загальній характеристиці театального мистецтва, особливостях та значенні для людей таких жанрів, як драми і комедії. Акцентувала увагу делегатів на проблемах, що стояли на шляху розвитку народного театру (невелика свідомість глядачів та брак матеріальних і артистичних засобів тощо). На завершення голова відділу зазначила перспективи розвитку і завдання, які стояли перед всіма просвітницькими організаціями у цій галузі [16, с.27-34].

22 вересня відбулося засідання музично-драматичної секції з'їзду [17, арк.28]. Її пропозиції були втілені у постановках форуму (подаємо мовою оригіналу):

«1. Конче потрібно, щоб при Генер. Секретарстві народної освіти утворено було такі театральні курси, куди «Просвіти» могли б посилати своїх кращих виконавців для навчання режисерській та інструкторській справі. Окремі чи об'єднані «Просвіти» повинні посилати на ці курси своїх представників на свої кошти.

2. Треба, щоб театральний відділ при Секретарстві народної Освіти видав підручник в справі організації і ведення народного театру.

3. При Секретарстві Нар. Освіти повинно утворити зразкові мандрівні театри, також бажано, щоб такі театри утворювалися і на місцях.

4. У кожному більш-менш людному селі поки не буде збудовано народного дому треба пристосувати до потреб театру існуючі помешкання.

5. Бажано утворити музей театральних вистав та театральну книгозбірню

6. Конче потрібно утворити «Український Театральний фонд» [18, с.42].

Разом із тим, намагаючись бути у курсі справ, у вересні 1917 р. театральний відділ звернувся із проханням до «Просвіти» надіслати йому інформацію про діяльність театральних гуртків (анкетування). Цей відділ цікавили відповіді на такі питання:

- Чи є досвідчений режисер?
- Яким театральним майном володіє «Просвіта»?
- Склад глядачів тощо [19, арк.1].

Відповіді були невтішними, оскільки, як правило, не було досвідчених режисерів, театральне майно перебувало у стадії формування, глядачами були переважно селяни та інтелігенція. Окрім цього, просвіт'янам бракувало літератури з питань постановки вистав. Тому вони планували дістати її в Галичині [20, арк.3]. Суттєвою проблемою стало й те, що не було кому грати жіночі ролі.

Все ж таки постанови I з'їзду «Просвіти» сприяли активізації просвітницької діяльності взагалі і театральної справи зокрема. Так, театральний гурток «Просвіти» с. Нове-Поріча Кам'янецького повіту у місцевій школі виступив із виставою «Зоря Нового життя». В антрактах хор виконав українські пісні. На Великодньому тижні було здійснено постановку творів: «Бувальщина», «Майська ніч» та інші. Співаки під керівництвом О.С. Паращука виконали кілька національних пісень. Чистий прибуток від вистав склав біля 300 крб. і був спрямований на користь товариства. Суттєвий внесок у розгортання театральної справи у селі зробили активні члени «Просвіти» Р. Войтович, А. Майко, О. Шероцький, О. Паращук та інші [21, с.19].

Проведення вистав здійснювалося, зазвичай, на платній основі, оскільки необхідно було покривати витрати на їх організацію та отримати прибуток. Для багатьох товариств це було чи не єдиним джерелом існування. Прибутки від театральних заходів, як правило, йшли на просвітницькі або благодійні цілі. Наприклад, гроші направлялися на користь місцевої читальні, бібліотеки, школі, інших освітніх закладів, на закупку літератури та періодичних видань, театральних декорацій тощо. Благодійні ж кошти йшли на користь бідних дітей, інвалідів, українських військових, Національного фонду тощо. Інколи товариства безкоштовно влаштовували вистави для своїх односельців [22, с.3].

В умовах воєнного часу, як правило, театральні зали були переповнені. Більше того, доводилося часто повторювати вистави, оскільки вони були настільки популярними, що на них приходили селяни з навколишніх сіл.

Ознайомившись із станом театральної справи на місцях, театральний відділ у 1918 р. провів анкетування з наступними питаннями (подаємо мовою оригіналу):

1. Чи працювала «Просвіта» під час більшовиків?
2. Чи працювали драмгуртки, якщо ні то через які причини?
3. Чи бажано «Просвітам» замовляти театральні реквізити через театральний відділ?
4. Яке відношення до вистав з боку населення тощо [23, арк.143].

У 1918 р. театр залишався основним засобом боротьби із неосвіченістю насамперед сільського населення. Саме завдяки театральним постановкам відбувалося усвідомлення селянством своїх національних і соціальних прав. Через вистави можна було поширювати народну освіту, національну ідею тощо. У цілому, театральні заходи були важливим чинником у піднесенні духовного рівня населення. Державні органи влади вважали, що «в сучасний мент театри несуть велику роботу в маси і дії людськості. Такі театри мусять бути доступними для широких кол населення» [24, арк.79]. З огляду на таку політику театральний відділ надавав посилену допомогу сільським осередкам. Л.М. Старицька-Черняхівська зазначала, що «театральна комора даватиме на прокат своє майно за невелику платню» [25, арк.101]. Окрім цього, були звертання відділу до місцевих органів влади із проханнями сприяти просвітницькій діяльності. Зі свого боку столична влада сповістила осередки на місцях про те, що організуються мандрівні театри. Подавши відповідну заяву, товариства при бажанні могли замовити певну виставу. При цьому «Просвіти» брали б на себе технічний бік справи, а театральний відділ – видатки, забираючи за це чистий прибуток від вистав [26, арк.143].

Відомо, що внаслідок перевороту 29 квітня 1918 р. в Україні до влади прийшов гетьман П. Скоропадський. Його оточення складалося з помірковано-консервативних чиновників, громадських діячів, а також військових, які були пов'язані з Україною ще з дореволюційних часів. Переважна більшість із них була за походженням українцями, хоч і зрусифікованими. За гетьманату стан театральної справи переживав суперечливі часи. У цей час багато чого залежало від органів місцевої влади. У Києві керівництво держави у цілому доброзичливо ставилося до культурно-освітніх потреб населення. Проте на місцях, де зосереджувалися чиновники «старого мислення», ставлення до «Просвіт» взагалі і до вистав зокрема спостерігалося переважно негативне. Зокрема, діяльність «Просвіт» систематично обмежувалася і контролювалася. Дозволялася постановка вистав певного репертуару. У кожному окремому випадку необхідно було подавати прохання, щоб дозволили провести той чи інший театральний захід. Такі подання, як правило, або ігнорувались, або дозвіл надходив вже після необхідного строку. У зв'язку із цим був запроваджений наступний порядок: «Просвіти» за кілька днів до постановки вистави чи проведення іншого заходу інформували про це повітового старосту чи найближчого начальника Державної Варти. Останні у день заходу могли направляти свого представника до товариства для контролю [27, арк.13].

Яскравим прикладом погіршення стану театральної справи є «Просвіта» с. Левади Карабчівської Кам'янецького повіту. Метою створеного у квітні 1918 р. товариства було виписати газети, придбати літературу, здійснювати читання лекцій тощо. Для реалізації цих планів і маючи кілька талановитих аматорів, просвітяни вирішили поставити кілька вистав, прибуток із яких спрямувати на просвітницькі цілі. Такий задум виявився нездійсненим. Усі кошти

товариства були витрачені на декорацію і підготовчі роботи. Самі ж вистави не відбулися через те, що просвітяни не отримали дозвіл від місцевої адміністрації. Як наслідок, селяни стали байдужими до просвітницьких справ [28, с.25]. У м. Лянцокоруні Кам'янецького повіту повітовий староста заборонив товариству «Просвіта» проводити вистави «По ревізії», «Москаль Чарівник» [29, арк.34].

Ставлення до сільських просвітницьких осередків та їх заходів повністю залежало від місцевих адміністрацій. А тому в окремих місцях, де при владі перебували прогресивно налаштовані особи, віддані українській справі, товариства «Просвіта» відчували підтримку і сприяння в роботі. Зокрема, 27 квітня 1918 р було створене просвітницьке товариство у с. Женишківцях Летичівського повіту. Із великими труднощами просвітяни склали свої останні гроші і заснували фонд у 890 крб. [30, с. 21]. Частину цих грошей вони витратили на влаштування театральної сцени як єдиного джерела для збільшення коштів товариства. З цього приводу голова «Просвіти» Володимир Фадійович Плінський писав: «всі щиро допомагали успішному розвитку просвітньої справи, – хто грошми, а хто власним трудом» [31, с.2]. Велику допомогу в цьому йому надавав артистичний гурток. Більшість селян, особливо літніх, які дивилися на вистави, як на зло і розпутство, спочатку поставилися до його діяльності вороже. Через це часто лунали заклики «розбити» сцену, «розігнати» «Просвіту». Такі заклики, як правило, лунали напередодні вистав. Були випадки, коли п'яний гурт уривався до школи, намагаючись учинити погром на сцені. І лише добре слово й роз'яснення авторитетних членів товариства допомагало уникати сутичок. Під час першої вистави (6 травня), були вибиті вікна, лунали викрики, свист. Однак у міру того, як селянство усвідомлювало позитивне значення діяльності товариства, наступні вистави проходили більш мирно [32, с.22]. 28 серпня «Просвіта» влаштувала 13-ту виставу за час свого існування. Артистичним гуртком поставлено відому п'єсу Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці». Акомпанував співам власний оркестр [33, с.23].

Важливе місце серед форм просвітницької роботи у с. Могильній Гайсинського повіту займав аматорський театральної гурток. Ним керував член «Просвіти» Р.С. Кравченко. Часто актори ставили вистави, які вимагали ґрунтовної підготовки. Станом на жовтень 1918 р. були поставлені «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, «Ніч під Івана Купала» М. Старицького, «Розбиті надії» М. Грушевського, «На перші гулі» С. Васильченка та ін. Під час постановки театральних заходів актори використовували багатофункціональні декорації [34, арк.46].

В умовах Гетьманату ефективно працювала й «Просвіта» м. Ладижина Гайсинського повіту. Найбільшу популярність серед місцевого населення мали вистави, які ставили просвітяни. Осередок зумів придбати для театральних заходів колишній офіцерський клуб із меблями. Інколи будинок надавали в оренду місцевому єврейському просвітницькому гурткові та аматорським гурткам, які приїжджали до містечка для проведення вистав.

Виручку від вистав (800 крб.) просвітяни мали намір спрямувати на будівництво «Народного дому» [35, с.23]. Як бачимо, в окремих місцях просвітницькі товариства налагодили порівняно ефективну роботу театральних осередків.

Вистави, які відбувались у краї, позитивно впливали на всіх людей і особливо молодь. У селах стала поширюватися рідна українська мова, відроджувався національний одяг, все менше можна було почути вульгарні пісні, зменшилося пияцтво і бешкети. Завдяки театральним заходам селяни пізнавали історію Української держави і народу, у них пробуджувалися національні почуття. За рахунок театральної діяльності, що залежала від місцевих умов, «Просвіти» заробляли кошти, які спрямовували на інші ділянки просвітницької роботи. Загалом у 1917-1918 рр. сільські «Просвіти» Подільської губернії завдяки театральному мистецтву внесли вагомий внесок у справу національно-культурного ренесансу України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Середяк А. Товариство «Просвіта» в період першої світової війни, визвольних змагань українського народу і їх поразки (1914-1928) / А. Середяк // Нарис історії «Просвіти». – Львів–Краків–Париж : Просвіта, 1993. – С. 42-52; Середяк А. Товариство «Просвіта» за межами Галичини / А. Середяк // Нарис історії «Просвіти». – Львів–Краків–Париж : Просвіта, 1993. – С. 64-74.
2. Лисенко О.В. «Просвіти» у суспільно-політичному і культурному житті Наддніпрянської України (1905-1916 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Лисенко Олександр Васильович. – К., 1998. – 169 с.; Лисенко О.В. Боротьба українських «Просвіт» і кооперативів проти експансії російського капіталу в Україну / О.В. Лисенко // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К. : Інститут історії України, 2004. – Вип. VIII. – С. 109-123.
3. Герман О.М. Діяльність товариства «Просвіта» на Поділлі наприкінці XIX і в першій половині XX століття : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Герман Олег Михайлович. – Чернівці, 1995. – 228 с.
4. Масюк С.О. Діяльність товариств «Просвіта» в Україні (березень 1917-1920 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Масюк Світлана Олександрівна. – К., 1997. – 143 с.
5. Євселевський А.І. «Просвіта» в Наддніпрянській Україні: історичний нарис / А.І. Євселевський, С.Я. Фарина. – К. : Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, 1993. – 128 с.
6. Фарина С.Я. Роль «Просвіти» в українському національно-культурному русі на початку XX століття : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Фарина Сергій Якович. – Кременчук, 1993. – 233 с.
7. Лозовий В. «Просвіта» на Поділлі в добу національно-визвольних змагань (1917-1920 рр.) / В. Лозовий, В. Нестеренко // Просвітницький рух на Поділлі (1906-1923 рр.). До 90-річчя Подільської «Просвіти». – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільське міське тов-во «Просвіта»; Історико-культурологічне Подільське брат-во, 1996. – С. 28-40; Лозовий В.С. Діяльність подільської «Просвіти» / В.С. Лозовий // Культура Поділля: історія і сучасність : мат. другої наук.-практ. конф., присвяченої 500-річчю м. Хмельницького. – Хмельницький, 1993. – С. 281-283; Лозовий В.С. Кость Солюха – незмінний голова подільської «Просвіти» / В.С. Лозовий // Проблеми духовного і національного відродження на Поділлі (до 90-річчя утворення подільської «Просвіти») :

- мат. Всеукраїнської наук.-краснав. конф. 9-10 листопада 1995 р. – Хмельницький, 1995. – С. 14-15.
8. Малята О.В. Шляхи, політи кров'ю. Про діяльність осередків подільського товариства «Просвіта» в першій половині ХХ століття / О.В. Малята // «Просвіта»: історія та сучасність (1868-1998) : зб. мат. та документів, присвячених 130-річчю ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка / упоряд. ред. В. Германа). – К. : Вид. центр «Просвіта», вид. «Веселка», 1998. – С. 329-332; Малята О.В. «Просвіта» у формуванні державницького потенціалу українського народу (друга половина ХІХ – перша чверть ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / О.В. Малята. – К., 2005. – 20 с.; Малята О.В. «Просвіта» як чинник націотворення українського народу на початку ХХ ст. – в 20-х рр. ХХ ст. (на прикладі подільського товариства) / О.В. Малята // Поділля у контексті української історії / ред. кол.: Лойко О.Г. (відповід. ред.), Григорчук П.С., Давидюк А.Т. та ін. – Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет, 2001. – С. 148-152.
  9. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 2201, оп. 2, спр. 375, 70 арк.
  10. ЦДАВО України, ф. 2581, оп. 1, спр. 202, 149 арк.
  11. З життя «Просвіт» на Поділлі // Село. – Кам'янець-Подільський : Видня Подільської губернської народної управи (журнал). – 1918. – № 34-35. – 19 вересня. – С. 23-24.
  12. З життя «Просвіт» на Поділлі // Село (журнал). – 1919. – № 10. – 7 березня. – С. 29-30.
  13. Дописи // Село (журнал). – 1918. – № 34-35. – 19 вересня. – С. 23-24.
  14. До «Просвіт» // Село (журнал). – 1918. – 5 жовтня. – № 38-39. – С. 15-16.
  15. ЦДАВО України, ф. 4465с, оп. 1, спр. 691, 56 арк.
  16. Народний театр // Просвіт'янин. – 1918. – № 1. – С. 27-34.
  17. Центральна наукова бібліотека Національної Академії наук України, відділ рукописів, ф. 1, спр. 11025, 44 арк.
  18. Постанови 1-го Всеукраїнського З'їзду «Просвіт» 20-23 вересня 1917 р. у Києві // Просвіт'янин. – 1918. – № 1. – С. 40-44.
  19. ЦДАВО України, ф. 2581, оп. 1, спр. 202, 149 арк.
  20. ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 2, спр. 393, 13 арк.
  21. З життя «Просвіт» на Поділлі // Село (журнал). – 1918. – № 32-33. – 7 вересня. – С. 12-13.
  22. Вісти з краю // Нова Рада. – 1917. – № 134. – 10 вересня. – С. 3.
  23. ЦДАВО України, ф. 2581, оп. 1, спр. 202, 149 арк.
  24. ЦДАВО України, ф. 2581, оп. 1, спр. 14, 213 арк.
  25. Там само.
  26. ЦДАВО України, ф. 581, оп. 1, спр. 202, 149 арк.
  27. ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 2, спр. 369, 35 арк.
  28. З життя України й Поділля // Село (журнал). – 1918. – № 38-39. – 5 жовтня. – С. 23-25.
  29. Державний архів Хмельницької області, ф.р.-1158, оп. 1, спр. 2, 58 арк.
  30. Плінський В. Товариство «Просвіта» в селі Женишківцях / В. Плінський // Село (журнал). – 1918. – № 28-29. – 28 серпня. – С. 21-22.
  31. Плінський В. Допис / В. Плінський // Село. – Кам'янець-Подільський : Видня Подільської губернської народної управи (газета). – 1918. – № 7. – 29 листопада.
  32. Плінський В. Товариство «Просвіта» в селі Женишківцях / В. Плінський // Село (журнал). – 1918. – № 28-29. – 28 серпня. – С. 21-22.
  33. З життя «Просвіт» на Поділлі // Село (журнал). – 1918. – № 34-35. – 19 вересня. – С. 23-24.
  34. ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 2, спр. 375, 70 арк.
  35. З життя «Просвіт» на Поділлі // Село. – 1919. – № 2. – 21 січня. – С. 23-24.

Г. Г. Кучеров, В. Й. Жецицкий

Роль сельских «Просвит» Подольской губернии в развитии театрального искусства (1917-1918 гг.)

Деятельность «Просвит» Подольской губернии в 1917-1918 гг. представляет значительный научный интерес, поскольку они способствовали национально-культурному развитию и были движущей силой развития собственного государства периода Украинской революции (1917-1921 гг.). Исследованию истории «Просвит» региона посвящен ряд работ. Однако главный акцент историки делают на изучении преимущественно губернских и городских обществ. Сельские ячейки в целом и их вклад в развитие театра в Подольской губернии исследованы фрагментарно.

Авторы на основе архивных и других источников проанализировали проблемы становления и развития театрального искусства на Подолье в контексте деятельности сельских «Просвит» в течение 1917-1918 годов. Театральные мероприятия, которые происходили в крае, положительно влияли на население, особенно молодежь. В селах стал распространяться родной украинский язык, возрождались национальная одежда, крестьяне узнавали историю Украинского государства и народа, в них воспитывались национальные чувства и т.д. Полученные за спектакли средства просветители направляли на другие участки просветительской работы.

Особое внимание в статье уделено исследованию взаимодействия сельских «Просвит» и местных администраций Подольской губернии периода государства П. Скоропадского. Показано противоречие между политикой власти на местах и деятельностью сельских «Просвит», в частности отражены притеснения местной администрации просвитян в вопросах постановки театральных мероприятий, и как следствие – застой культурно-образовательной деятельности обществ в отдельных населенных пунктах.

Поскольку на украинском исследовательском пространстве проблема развития театрального искусства на территории Подольской губернии почти не рассматривалась, предложенная статья является одним из первых шагов на этом пути.

Ключевые слова: Подольская губерния, «Просвита», общество, центр, деятельность, представление, просветители.

Gennadiy Kucherov, Victor Zhezytskyy

The role of rural «Prosvits» Podilia in the development of Performing Arts (1917-1918)

Activities «Prosvits» Podilia province in 1917-1918 of great scientific interest because they contributed to national-cultural development and were the driving force behind building their own state Ukrainian Revolution period (1917-1921). Study of history «Prosvits» number of works dedicated to the region. However, the emphasis on the study of historians do mostly provincial and municipal associations. Rural centres in general and their contribution to the development of theatre in Podilian province investigated fragmentary.

The authors based archives and other sources, analyzed the problems of formation and development of theatres art on the tail in the context of rural «Prosvits» for 1917-1918 years. Theatrical events that took place in the province a positive impact on the population, especially young people. In the villages began to spread native Ukrainian language, reviving traditional clothing, the villagers learned the history

of the Ukrainian state and people, they brought up the national feelings of others. Obtained performances prosvityan funds channelled to other areas of educational work.

Particular attention is paid to research articles in rural interaction «Prosvits» and local administrations Podilia period Skoropadskiy state. Showing contradiction between policy authorities in the field of rural activities and «Prosvits», including harassment displayed prosvityan local administration in matters of staging theatrical events, and as a consequence – the stagnation of cultural and educational societies in some areas.

Since the Ukrainian Research Area problem of theatrical art in the Podilia province hardly seen, the proposed article is one of the first steps in this direction.

Key words: Podilian province, «Prosvita», partnership, focus, activity, performance, prosvityan.

Отримано: 19.11.2015

УДК 94(477.54)«1917»

Ю. М. Лопатовський

ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКОНАВЧИХ КОМІТЕТІВ У КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКІЙ СФЕРІ

У статті висвітлюється діяльність виконавчих комітетів громадських організацій у культурно-просвітницькій сфері, яка являлась одним із напрямків новоутворених органів місцевого самоврядування. Звертається увага на ступінь дослідження даної проблеми та її актуальність, з метою з'ясування в повній мірі значення їх діяльності не лише в політичній а й інших сферах життя регіону. Відображено участь виконкомів в просвітницькій діяльності, сфері охорони культурної спадщини та освіти. Окреслено діяльність просвітницьких комісій при громадських комітетах, які ставили за мету пропагування ідеї демократичного перевладштування суспільства та проведення виховної та просвітницької роботи серед населення. Висвітлюється діяльність інформаційних бюро, які утворювались при губернських та повітових виконавчих комітетах громадських організацій враховуючи складну політичну ситуацію та недостатню кількість інформації, що надходила до повітів та волостей. Показано місце видавничої діяльності, яка здійснювалась виконавчими комітетами з метою донесення інформації переважно на села, де часто населення не розуміло того, що відбувалося в країні. Піднімається питання української мови та українізації народної освіти, розширення шкільної мережі й докладання зусиль для забезпечення шкіл підручниками, підготовка учительських кадрів та співробітництво у вирішенні перерахованих питань з земствами. Виділяються маловивчені аспекти та перспективні напрямки дослідження теми, проблеми які виникали під час діяльності виконавчих комітетів громадських організацій у культурно-просвітницькій сфері та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: виконавчі комітети, культурно-просвітницька діяльність, освіта, Тимчасовий уряд.

Після лютневої революції розпочався процес масового утворення виконавчих комітетів громадських організацій, як органів міс-